

**ВАЗОРАТИ КОРҲОИ ДОХИЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
АКАДЕМИЯ**

ЛЕКСИЯ
Аз фаннӣ ҳуқуқи граждани
Мавзӯй №1: Шартномаи хариду фуруш.

Вакт 3 - соат:
лексия 2- соат:
семинар 1- соат:

**Дар ҷаласаи кафедраи фанҳои ҳуқуқи
граждани муҳокима ва тасдиқ шудааст.
Протокол №__ аз _____**

Душанбе – 2020

Нақшаи кор

Сарсухан

1. Мафҳум ва чузъҳои шартномаи хариду фурӯш.
  2. Намудҳои алоҳидаи шартномаи хариду фурӯш.
- Хулоса

Адабиётҳо:

1. Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6.10.1994
2. Ҳуқуқи граждани, қисми 1 (Дар зери таҳрири д.и.х., профессор М.А.Маҳмудов). – Душанбе: «ЭР-граф», 2007
3. Ҳуқуқи граждани, қисми 2 (Дар зери таҳрири д.и.х., профессор М.А.Маҳмудов). – Душанбе: «ЭР-граф», 2007
3. Муртазоқулов Ҷ.С. Ҳуқуқи граждани (Маҷмӯаи масъалаҳо дар ду қисм), қисми 2. – Душанбе, 2008
4. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. I- аз 30 -уми –
уми
июни соли 1999
5. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. II аз 11 - уми
моҳи
декабри соли 1999
6. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. 3- ум аз 1 – уми
марти 2005 – ум сол
7. Коментарий к гражданскому кодексу РФ часть I Москва
1998г.
8. Коментарий к гражданскому кодексу РФ часть II Москва
1998г.

Сарсухан

Курсантони мухтарам, мо дар қисми якуми кодекси граждани дар бораи мафҳуми шартнома, шакл мазмун, субъект, объект ва намудҳои он ба шумо гуфта гузаштем. Шартнома гуфта ин ҳолати ҳуқуқӣ яъне созиши байни ду ва ё зиёда шахс барои ба вучуд омадан тағйир додан ё қатъ гаштани ҳуқуқи ўҳдадорихои гражданиро меноманд. Субъектони шартнома тамоми субъектони ҳуқуқи граждани (шаҳрвандон, шахсони ҳуқуқӣ ва давлат), ки қобилияти ҳуқуқдори ва амалкунии онҳо аз тарафи меъёрҳои ҳуқуқи граждани муайян карда шудааст ва мо доир ба ин мавзӯ алоҳида «Шаҳрвандон ҳамчун субъекти ХГ, шахсони ҳуқуқӣ, давлат ҳамчун субъекти ХГ ва дар кадом намуди муносибатҳо иштирок мекунанд, гуфта гузашта будем. Объектҳои ХГ гуфта тамоми неъматҳои моддӣ ва ғайри моддиро меноманд, ки барои ҳифз ва мустаҳкам кардани онҳо муносибатҳои ХГ- ӣ пайдо мешаванд. Ба неъматҳои моддӣ молу мулк, хона, коғазҳои қимматнок ашёҳо ва ғ/ҳо дохил мешаванд. Ба неъматҳои ғайри моддӣ бошад: шаъну шараф, обурӯ, кадр, номус, номи нек, сирри оилавӣ ва тиҷоратӣ, дахлнопазирии манзил ва дигар натиҷаҳои ғайриқобилияти зеҳнӣ: асарҳои илмӣ, адабиёт санъат ихтироот ва ғайраҳо дохил мешаванд. Аз рӯи қоидаи умумӣ шартнома асосан дар ду шакл: шифоҳӣ ва хаттӣ (оддӣ ва нотариалӣ) баста мешаванд. Шартнома дар ҳолатҳои зерин ба тариқи шифоҳӣ баста мешавад. Мутобиқи м.184 аҳде, ки дар қонун ё созишномаи тарафҳо барои он шакли хаттӣ (оддӣ ё нотариалӣ) муқаррар нагардида аст, метавонад, шифоҳӣ баста шавад). Агар дар созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, ҳамаи аҳдҳои хангоми бастан иҷрошаванда ба истиснои аҳдҳои, ки барои онҳо шакли нотариалӣ муқаррар шуда аст ва онҳое, ки бинобар риоя накардани шакли оддӣ хаттиашон безътибор мегарданд, метавонанд ба таври шифоҳӣ баста шаванд. Шакли оддӣ хаттӣ аҳд агар мабағи шартнома на кам аз 10 маоши ҳадди ақали муқаррар кардаи мӯзди меҳнат бошад мо метавонем дар шакли оддӣ хаттӣ аҳд бандем. (м.186 КГ). Дарси имрӯзаи мо дар мавзӯи шартномаи хариду фурӯш мебошад. Шартномаи хариду фурӯш яке аз шартномаҳои маъмули ҳуқуқи граждани мебошад. То давраи ба иқтисоди бозаргонӣ гузаштани ҚТ (яъне то соли 1991) падидаи хариду фурӯш хело маҳдуд буд. Баъди ба иқтисоди бозаргонӣ гузаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон баъзан шартномаҳо ба монанди: таъмини барқ, маҳсулотсупорӣ, контрактатсия, ки пештар характери мустақил доштанд ба доираи шартномаи хариду фурӯш дохил гаштанд. Шартномаи хариду фурӯши дутарафа консенсуалӣ ва мӯзднок мебошад. Тарафҳои шартнома харидор ва фурӯшанда мебошанд. Консенсуалӣ чӣ хеле, ки мо дар мавзӯи шартномаҳо гуфта будем шартномаи консенсуалӣ гуфта чунин шартномаеро меноманд, ки аз лаҳзаи оиди шартҳои шартнома ба ризоият омадани тарафҳои шартнома басташуда эътироф мегардад. Мӯзднок будани шартномаи хариду фурӯш аз он муайян мегардад, ки хариду тараф (харидор ва фурӯшанда) дар натиҷаи бастан шартнома фоида ба даст меорад. Мақсади шартномаи хариду фурӯш аз он иборат аст, ки фурӯшанда молашро агар соҳибкор бошад бо мақсади аз ҳисоби моли фурӯхта мешудагӣ гирифтани фоида ва агар шаҳрванди оддӣ бошад барои қонеъ гардондани талаботҳои шахсӣ, оилавӣ ё дигар навъи талабот мефурӯшад ё ихтиёрдорӣ менамояд. Харидор бошад барои харидани чунин молу ашё эҳтиёҷ дорад ва бо мақсади қонеъ гардонидани талаботи худ молро харидорӣ менамояд. Дар мавзӯи имрӯза мо боз яке аз шартномае хеле паҳнгашта, ки дар муомилоти граждани

мо бо ин намуди шартнома бисёр во мехӯрем ва бо ин шартнома дар амалия хеле наздик ҳастем яъне шартномаи ҳадяро омӯхта ва дида мебароем, ки бобби 31- уми Кодекси граждани низ ба ин шартнома бахшида шудааст. Ана ин буд он чӣ, ки мо доир ба мавзӯи имрӯза ва алоқаманди мавзӯи бо дигар мавзӯҳо, ки гуфта гузаштем боз мо саволҳо дорем доир ба мавзӯе, ки гуфтаҳои моро пурра ва ҳаматарафа дида менамоед.

Қс1: Мафҳум ва чӯзӯҳои шартномаи хариду фуруш.

Хариду фуруш яке аз институтҳои муҳимтарини ҳукуки граждани мебошад. Бо сабаби ба иктисоди бозаргонӣ гузаштани Чумхурии Тоҷикистон падидаи мазкур дар мамлакатамон хеле ривоч ёфта, баъзе падидаҳои ҳукуки граждани, аз қабиле шартномаҳои махсулотсупорӣ, контрактатсия, таъмини барқро, ки пештар ҳислати мустақил доштанд, ба доираи худ фаро гирифт. Имрӯзҳо хариду фуруш дар муомилоти граждани ба шартномаи аз ҳама паҳнғашта табдил ёфтааст. Дар шартномаи хариду фуруш «як тараф (фурушанда) уҳдадор мешавад, ки молро ба молиқият (ҳукуки пешбурди хочагидори ё идораи оперативи)-и тарафи дигар (харидори) диҳад ва харидор уҳдадор мешавад, ки ин молро қабул карда бар ивазаш маблағи муайяни пули (арзиши он)-ро супорад» (қ.1 м. 489 ҚГ). Шартномаи хариду фуруш дар муносибатҳои иктисодии байналҳалқи, хусусан дар соҳаи савдои хориҷи низ нақши муҳим дорад. Барои танзими муносибатҳои, ки дар ин соҳа ба миён меоянд, бисёр конвенсияю шартномаҳо баста шудаанд. Дар байни онҳо хусусан Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид (соли 1980) оид ба шартномаҳои хариду фуруши байналҳалқи мавқеи алоҳидаро ишғол менамоед. Ин ҳуҷҷат аз 1 июли соли 2000 ба таркиби қонунгузори ҚТ дохил гашта, бевосита муносибатҳои оид ба тичорати хочаги танзим менамоед. Хангоми тайёр кардани лоиҳаи ҚГ ҚТ ин ҳуҷҷати байналҳалқи ба эътибор гирифта шуда буд. Ин амалиёт имконият дод, ки қонунгузори чумхуриро бо чӯзӯҳои ҳукукии ҷаҳони наздик намоем. Баробари ин бояд қайд намуд, ки асоси қонунгузори ҚТ-ро оид ба танзими шартномаи хариду фуруш боби 29 ҚГ ташкил медиҳад. Барои танзими чунин муносибатҳои ҷамъиятии ҳукуки, албатта, дигар қонунгузори махсус ҳам истифода бурда мешавад. Шартномаи хариду фуруш музднок, конвенсуали ва дутарафа (синаплағмати) мешавад. Музднок барои он ки як субъекти иншартнома, яъне фурушанда молро ба молиқият (ҳукуки пешбурди хочагидори ё идораи оперативи)-и тарафи дигар, яъне харидори медиҳад; харидор бошад, бар ивазаш маблағи муайяни пули (арзиши пул)-ро месупорад. Конвенсуали барои он ки аз ҳамон лаҳзае, ки тарафҳо, яъне харидору фурушанда нисбат ба шартҳои муҳими шартнома ба ризоият омаданд, шартнома басташуда ҳисоб меёбад. Бисёр вақт лаҳзаи бастане шартнома ва иҷрои он як наояд ҳам, аммо ин сабаби тағйир додани қоидаи умуми, яъне характери конвенсуали доштани шартномаи хариду фуруш шуда наметавонад. Сабаб дар он аст, ки қонун феврал додани молро шартҳои хатмии бастане шартнома намехисобад. Аз руи шартномаи хариду фуруш харду тараф ҳам ҳуқуқ ва ҳам уҳдадори субъективи доранд. Ин хусусият имконият медиҳад, ки шартномаи хариду фуруш шартномаи дутарафа (синаплағмати) ҳисоб карда шавад. Хусусиятҳои шартномаҳои хариду фуруш асос мешавад, ки ин шартномаро аз дигар шартномаҳои ҳукуки граждани фарқ намоем. Масалан, дар шартномаи ҳадя (м. 606 ҚГ) як тараф (ҳадяқунанда) ройгон ба тарафи дигар (ҳадягиранда) ашро ба молиқият ё ҳукуки молу мулк (талабот)-ро медиҳад, ё онро аз уҳдадори молумулки нисбат ба худ озод менамоед. Дар

шартномаи мубодила бошад, хар яке аз тарафҳо ухдадор мешаванд, ки ба моликияти тарафи дигар ба ивази як мол моли дигар диҳанд (к. 1 м. 601 КГ). Тафовути шартномаи пудрат дар он аст, ки предмети ин шарнома натиҷаи ҷаъолияти кудратчи мебошад (м. 714 КГ). Тафовути шартномаи хариду фурушро аз дигар шартномаҳо ҳуқуқи граҷдани ҳам нишон додан мумкин аст. Аммо маълум мегардад, ки тафовути асосии шартномаи хариду фуруш дар он зохир мешавад, ки ин шарнома доимо музднок, бе бозғашти ивазшавии соҳибмулк (тасарруфкунандаи ҳуқуқи пешбурди хочагидори ё идораи оперативи) ва супоридани нархи мол дар намуди маблағи пули мебошад. Аз меъёрҳои боби 29 КГ маълум мегардад, ки ҷузъиёти ин шарнома тарафҳо (субъектҳо), предмет объектӣ шарнома, нарх, муҳлат, шакл ва мазмун ташкил мекунад. Тарафҳои шарнома харидор ва фурушанда мебошанд, Шахрвандон, шахсони ҳуқуқи, воҳидҳои марзию маъмури ва давлат чунин нақшо бозида метавонанд. Аммо имконияти иштироки онҳо дар хар гуна шарномаҳои хариду фуруш гуногун мебошад. Масалан, дар шарномаи хариду фуруше, ки барои соҳибкорон ва шахрвандон-истеъмолкунандагон (масалан, дар шарномаҳои хариду фуруши чакана (м. 528 КГ), таъмини барк (м. 969 КГ), контрактатсия (м. 597 КГ) давлат ҳамчун сазовори қобилияти ҳуқуқи мақсаднок, ҳамчун тарафи шарнома иштирок карда наметавонанд, ва баръакс, дар шарномаи маҳсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат (м. 563 КГ), фуруши молу мулк гайриманкул (м. 580 КГ), фуруши қорхона (м. 589 КГ), инчунин фуруши қоғазҳои қимматноқи давлати (б. 2 м. 489 КГ) давлат иштирок мекунад. Имконияти аз қониби шахрвандон бастанӣ шарномаи хариду фурушро қобилияти ҳуқуқдори ва ҳаҷми қобилияти амали онҳо маълум менамояд. Масалан, ҳурдсолони аз шаш то қордахсола метавонанд мустақилона шарномаҳои хариду фуруши маиши банданд (б. 2. м.29 КГ). Ё ки ноқолиғони аз қордах то ҳаҷдахсола ҳуқуқ доранд. ки бидуни ризоияти волидайн, фарзандқондагон ва парасторонашон музди меҳнат, қидроқ ва даромади дигари қонуни ҳурдо мустақилона ихтиёрдори; аҳдҳои хариди маиши дар б.2 м. 29 КГ пешбиниқардиро анқом диҳанд (б. 2 м. 27 КГ). Нисбати шарномаҳои хариду фуруши молҳои манкул байни ҳамсарон қоидаи умумии ин гуна шарнома, яъне қоидаҳои к.1 б. 29 (к. 1 м. 304 КГ) татбиқ қарда мешавад. Ақар маъсала дар қорайи фуруши молиқияти умумии ҳамсарон ба шахси сеюм суҳан равад, дар ин ҳол розиғии ҳардуи онҳо дар назар дошта мешавад. Ханғоми аз қониби зан ё шавҳар анқом додани муомилоти воқаста ба ихтиёрдории умуми қунин тасаввур мешавад, ки у бо розиғии ҳамсараш амал мекунад, қайд қарда мешавад дар б. 2 м. 35 қодекси оилаи ҚТ. Ақар қунин шарнома оид ба молу мулки гайриманкул бақта шавад, меъёри б. 3 ҳақин моқда татбиқ қарда мешавад. «Барои анқоми муомилоте, ки мувофиқи тартиби муқаррарнамуқдаи қонун татбиқ ё қайди нотариалиро талаб мекунад, бояд розиғии пешақии аз тариқи нотариат тасдиқшуда зан ё шавҳар қирифта шавад» (б. 3 м. ҚО ҚТ). Маҳдудияти ҳуқуқии дар шарномаи хариду фуруш иштирок доштани шахсони ҳуқуқи аз ҳақарери ҳуқуқи молу мулкии ба онҳо тааллуқдошта ва ҳаҷми қобилияти ҳуқуқдориашон воқаста мебошад. Масалан, қорхонаҳои давлати, ки дар асоси ҳуқуқи хочагидори ҷаъолият меқунанд, ҳақ доранд, ки бидуни розиғии молиқ ё мақоми давлатии аз қониби он вақолатдоршуда биною иншоот, таҷҳизот ва дигар қондҳои асосии қорхонаро фурушанд (б.«а» м. 312 КГ). Ин қорхонаҳо ҳуқуқ доранд, ки молу мулки маҳқули ба онҳо тааллуқдоштаро бе розиғии соҳибмулк фурушанд. Қорхонаҳои давлати ва

муассисахое, ки нисбати молу мулки дар ихтиёрашон буда идораи ҳукуки оперативи доранд, ин гуна ҳуқуқ надоранд. «Муассиса ҳақ надорад молу мулки ба ихтиёраш гузошташуда ё аз ҳисоби маблағи мутобиқи харҷномаи (сметави) барои хариданаш ҷудокардари фурушад (к. 1 м. 315 КГ). Ин гунна корхонаҳои давлати метавонанд танҳо маҳсулоти истехсол кардаашонро, агар қонун ё дигар асноди ҳукуки тартиби дигаре пешбини накарда бошад, мустакилона фурушанд (к. 26. 1м. 314 КГ). Аз руи қоидаи умумӣ, дар шартномаи хариду фуруш соҳибмулк, тасарруфқунандаи ҳукуки пешбурди хоҷагидори ё водорақунии оперативи нисбати молу мулки дар ихтиёраш буда (бо розигии соҳибмулк) ҳамчун фурушанда баромад карда метавонад. Аммо дар баъзе маҳалҳо қонун иҷозат медиҳад, ки амалиёти фурушандагиро дигарон ҳам иҷро кунанд. Масалан, дар шартномаи комиссия ҳамчун фурушанда ё харидори мол барои комитент комиссиянер аз номи худ баромад мекунад (м. 927 КГ). Фуруши молу мулке, ки ба ғарав гузошта шудааст, мувофиқи қоидаи м. 378 КГ ба он руёниш нигаронида шудааст. Иҷроии суд ё бевосита бо роҳи савдои «ки зиёд» ба воситаи мағозаи комиссияни гузаронида мешавад. Бо чунин тартибот фуруши молу мулки ниғаҳдошта, аз ғаравхона (ломбард) талаб карда нашуда (б.1 м. 995 КГ) ҳам гузаронида мешавад. Мувофиқи қоидаи умумӣ предмети аз ҳама зиёд паҳнғаштаи шартномаи хариду фуруш хар гунна ашёи аз муомилоти граждани гирифта нашуда буда метавонанд. Ҳамин тавр, ашёҳои предмети аз ҳама зиёд паҳнғаштаи шартномаи хариду фуруш мебошад. Ашёҳои бошад, ба ашёҳои манқул ва ғайриманқул (м. 250 КГ), тақсимшаванда ва тақсимнашаванда ва ғайраҳо ҷудо мешаванд. Аз ин тақсимот ягона пул (ғайр аз асъори хоричи) берун мемонад. Аз руи қоидаи умумӣ, хангоми бастанӣ шартномаи хариду фуруш предмети шартнома бояд молиқияти фурушанда бошад. Қоидаи умумӣ пешбининамудаи шартномаи хариду фуруш нисбат ба фуруш ҳукуки молу мулк, агар аз мазмун ё хусусияти ин ҳуқуқ тартиби дигаре бар наояд, низ татбиқ карда мешавад (б. 3 м. 488 КГ). Мувофиқи б. 2 м. 488 КГ нисбат ба фуруши коғазҳои кимматнок ва арзишҳои асъори, агар дар қонун қоидаҳои махсуси фуруши онҳо муайян нагардида бошад, муқаррароти пешбини намудаи боби 29 КГ истифода бурда мешавад. Хариду фуруши ашёҳои, ки муомилаташон маҳдуд карда шудааст, ба шартҳои иҷозат дода мешавад, ки ин амалиёт қоидаҳои махсуси нисбати онҳо муқарраршударо вайрон накунад. Ин чунин маъно дорад, ки харидори ин гуна молҳо шахсоне шуда метавонанд, ки барои харидани ин гуна ашёҳои вақолати махсус доранд. Ҳукуки молу мулки нисбати натиҷаҳои фаъолияти эҷоди ба шартҳои предмети шартномаи хариду фуруш шуда метавонад, ки агар ба табиати ин гуна ҳуқуқ зид набошад ва бо санадҳои махсуси меъёри манъ нашуда бошад. Нархи шартномаи хариду фуруш дар ҳама маврид шартҳои муҳими шартнома ҳисоб мешавад, ки агар дар қонун бевосита пешбини шуда бошад, масалан, хангоми бастанӣ шартномаи хариду фуруш ба кредит (м. 525 КГ), шартномаи фуруши корхона (м. 589, 591 КГ). Дар дигар намудҳои шартномаҳои хариду фуруш мумкин шартҳои нарх пешбини нашуда бошад, аммо ин сабаби бегунаҳӣ ҳисобидани шартнома шуда наметавонад. Дар ин гунна ҳолатҳо қоидаи к. 3 м. 456 КГ татбиқ карда мешавад, ки дар он чунин қоида сабаб ҷӯфтааст. «Агар дар шартномаи бемузд нарх пешбини нагардида бошад ва бинобар шартҳои шартнома муайян шуда наметавонад, иҷроии шартнома бояд бо нархе пардохта шавад, ки дар қонун ҳолатҳои одатан барои ин гуна мол ва қору хизматрасони гирифта мешавад». Чун қоида, дар шартномаи хариду фуруш нарх бо розигии

тарафҳо, яъне харидору фурушанда озодона (шартномави) муқаррар карда мешавад. Тартиби муайян кардани нарх гуногун шуданаш мумкин аст. Мумкин бевосита муқаррар карда шавад, яъне бо нишондоди маблағи пули муайян барои хар як донаи мол ё барои ҳамаи моли фуруш ва ғайра. Одатан нархи мол бо пули миллии сомони муқаррар карда мешавад, аммо мумкин аст бо арзиши асъори дигар мамлакат ҳам муқаррар карда шавад. Озодона муқаррар кардани нарх дар шартномаи хариду фуруш характери катъи надорад ва дар як катор ҳолатҳо бо қонун маҳдуд карда шудааст. Масалан, дар шартномаҳои хариду фуруши ҷаҳонаи давлати аз руи қоидаи умуми нарх барои ҳамаи харидорон як ҳел муқаррар карда мешавад. Дар шартномаҳои ҳамроҳшави озодона муайян кардани нархҳо вобаста ба таклифи ҳамроҳшаванда тағйир намеёбад ё харидор аз бастанӣ шартнома даст мекашад. Ғайр аз ин, нархи баъзе гуруҳҳо молҳои, ки барои хочагии халқ аҳамияти қалон доранд, мумкин бевосита з тарафи давлат муқаррар карда ё танзим карда шавад. Аз руи қоидаи умуми, муҳлати шартномаи хариду фуруш шартӣ муҳими шартнома ба ҳисоб намеравад. Аммо барои шартномаи маҳсулотсупори ва ба қарз фуруштан муҳлати иҷроӣ уҳдадорӣ шартнома аҳамияти қалон дорад. Бинобар ин ҚГ муҳлати иҷроӣ чунин шартномаҳо ба шартӣ муҳим дохил менамояд. Муҳлати шартномаи хариду фуруш мумкин аз қониби тарафҳо бо нишондоди санади таквими, гузаштани давраи муайяни вақт, нишон додани воқеа, ки хатман бояд рӯй диҳад, ё лаҳзае талабот муайян карда шавад. Агар муҳлати шартнома аз қониби тарафҳо муқаррар карда нашуда бошад, он гоҳ бояд аз руи қоидаи м. 335 ҚГ, қоидаи м. 492 ҚГ ва қ. 1 м. 522 муайян карда шавад. Қоидаи м. 335 ҚГ оид ба муҳлати иҷроӣ уҳдадори дар навбати аввал ба вазифаи фурушанда дар бораи супоридани мол, ки бояд дар муҳлати иҷроӣ уҳдадори мутақобилаи харидор оид ба пардохти мол бо тарзи муайян карда мешавад. Аз руи қоидаи умуми, ба лаҳзаи ба харидор додани мол вобаста карда мешавад. Аз шартномаи хариду фуруш бо нишон доди муҳлати иҷро бояд шартномаи хариду фуруши муҳлатнок, яъне бо шартӣ дар як муҳлати муайян иҷро кардани шартнома фарқ карда шавад. Дар асоси меъёри қ. 2 м. 482 ҚГ дар чунин ҳолатҳо шартномаи хариду фуруш бо шартӣ иҷроӣ он дар муҳлати қатъиян муайян гардида, агар аз шартнома аниқ чунин барояд, ки хангоми вайрон кардани ин муҳлат харидор нисбат ба иҷроӣ шартнома хавасмандии ҳудро аз даст медиҳад, басташуда эътироф мегардад. Фурушанда ҳуқуқ надорад, ки бидуни розигии харидор чунин шартномаро то фарораси ё баъди гузаштани муҳлати дар он муқаррар шуда ва инчунин дар ҳолате, ки харидор аз иҷроӣ шартнома даст нақашадааст, иҷро қунад. Шакли шартномаи хариду фуруш аз предмет, субъект ва нархаш вобаста мебошад. Ҳамаи шартномаҳои хариду фуруши иншооти ғайриманқул ба таври хаттӣ баста шуда, бояд ба таври нотариали тасдиқ карда, ба қайди давлати гирифта шаванд (м. 489 ҚГ). Риоя накардани шакли оддӣ аҳди хаттӣ робитаи иқтисодии хориҷи онро беътибор мегардонад (б. 3 м. 187 ҚГ). Дар масъалаи шакли шартномаҳои хариду фуруши ашёи манқул меъерҳои моддаҳои 184-186 ҚГ татбиқ карда мешавад, ҳалли ихтилофи назар хангоми бастанӣ шартномаи маҳсулотсупори (м. 563-565 ҚГ), дар бораи хусусияти бастанӣ шартномаи таъминоти барқ (м. 570 ҚГ) ва баъзе дигар шартномаҳо.

Мазмуни шартномаи хариду фуруш.

Чи тавре ки қайд гардид, ҳуқуқу уҳдадорӣҳои харидору фурушанда мазмуни шартномаи хариду фурушро ташкил медиҳад. Вазифаи асосии

фурушанда ба харидор супоридани мол мебошад, ки мазмуни асосиаш дар боби 29 КГ пешбини шудааст.

Вазифаи фурушанда оиди ба харидор супоридани мол якчанд шартхоро дар бар мегирад, аз ҷумла :

- а) молро супоридан ё ба ихтиёри харидор гузоштан;
- б) якчоя бо тааллуқот ва хуччатҳои ба мол тааллуқдошта;
- в) ба микдори муайян;
- г) бо анвои мувофиқ кардашуда;
- д) агар чунин шарт пешбини шуда бошад, дар дастаи дахлдор;
- е) бо сифати мувофиқкарда;
- ж) аз ҳуқуқи шахси сеюм озодона;
- з) дар зарф ва борпеч

Моддаи 493 КГ якчанд тарзи ба харидор додани молро пешбини кардааст. Мувофиқи меъёри м. 2 ин мода агар дар шартномаи хариду фуруш тартиби дигаре пешбини нашуда бошад, фурушанда ухдадор аст, ки ҳамзамон бо додани мол ба харидор, асбобу анҷоми марбути он, инчунин хуччатҳои ба он тааллуқдошта (шиносномаи техники, сертификати сифат ва ғайра)-ро, ки конун ё дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқи ё шартнома пешбини намудааст, диҳад. Агар дар шартномаи хариду фуруш, кайд карда мешавад дар (к.1 м, 495 КГ) тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, таваккали тасодуфан нобуд шудан ё тасодуфан зарар دیدани мол ба харидор иҷрошуда меҳисобад. Агар дар шартномаи байни тарафҳо тартиби дигаре пешбини нашуда бошад, харидор бояд ҳарачоти барои ин кор зарурбурдари ба фурушанда диҳад (м. 494 КГ). Дар шартномаи хариду фуруш тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, фурушанда молро ба харидор бояд якчоя бо хуччатҳои ба он тааллуқдошта диҳад (к. 2 м. 491 КГ). Дар ҳуқуқи граждани он чизу чораро мансубияти меноманд, ки таъиноти мустақили хочаги надошта барои моли асоси хизмат мерасонад. Дар м.148 КГ оид ба ин масъала чунин қоида мавҷуд аст, «Агар дар конун ё шартнома тартиби дигаре пешбини гардида, бо он аз руи таъиноти мансубияти умуми алоқаманд мебошанд ба қимати чизу чораи асоси вобаста аст». Оқибати иҷро накардани супориши хуччатҳои мол ҳам дар конун пешбини шудааст. Хангоми бастании шартномаи хариду фуруш мумкин дар шартнома навъи (ассортименти) молҳо муайян шуда бошад. Дар ин ҳолат фурушанда вазифадор аст, ки ба харидор молро тибқи навъе, ки байни тарафҳо мувофиқат шудааст, супорад. Агар навъ (ассортимент) дар шартномаи хариду фуруш муайян нашуда бошад ва дар шартнома тартиби муайян кардани он муқаррар нагардида бошад, вале аз мохияти ухдадори чунин барояд, ки мол бояд ба харидор тибқи навъ (ассортимент) супорида шавад, ки молихилофашро диҳад, харидор ҳуқуқ дорад:

- а) молҳои ба шарт шартнома оид ба навъ (ассортименти) мувофиқро қабул намояд ва аз молҳои дигар даст кашад;
- б) аз ҳамаи молҳои додашуда даст кашад;
- в) иваз намудани молҳои ба шарт навъ (ассортимент)-и пешбининамудаи шартнома мувофиқ набудари талаб намояд;
- г) тамоми молҳои додашударо қабул кунад, масалан дар ин ҳолат ранги дигарро ҳам гирифтаниш мумкин аст.

Сифати мол доим бетағйир наменонад. Бинобар ин муайян кардани муҳлати мувофиқи таъиноташ муътадиллона хизмат кардани моли харидашуда

ахамияти калон дорад. Барои халли ин масъала одатан мухлати кафолати сифати молҳои фуруши дода мешавад. Фурушандае, ки аз чониби харидор барои иштирок дар парванда ҷалб шудааст, вале дар он иштирок накардааст, аз ҳуқуқи исботи он ки харидор парвандаро нодуруст пеш мебарад, маҳрум карда мешавад. Хангоми аз тарафи сеюм аз харидор кашада гирифтани мол бинобар сабабҳои, ки то иҷрои шартномаи хариду фуруш ба миён омадаанд, ба истисноӣ ҳолатҳои, ки харидор аз мавҷуд будани ҷунин ҳолатҳо бохабар буд ва ё бояд медонист, фурушанда бояд зарари ба харидор расонидашударо ҷуброн кунад. Агар дар шартномаи хариду фуруш тартиби дигаре пешбини нагардида бошад ва аз моҳияти уҳдадори барнаояд, фурушанда бояд ба харидор молро, ба истисноӣ молҳои, ки мувофиқи ҳосияти худ зарф ва (ё) борпечро тақозо намекунад, дар зарф ва (ё) дар шакли борпеч диҳад (б. 1 м. 517 КГ). Дар ҳолатҳои, ки агар молҳои дар зарф ҷойгиршаванда ва (ё) борпечдошта ба харидор бе зарф ва (ё) борпеч ё дар зарф ё борпеч номатлуб дода мешавад, агар аз уҳдадори ё ҳосияти мол тартиби дигаре барнаояд, харидор метавонад аз фурушанда дар зарф ё борпеч кардани мол ё иваз кардани зарф ва (ё) борпечи номатлуби молро талаб намояд (к. 1 м. 518 КГ). Дар асоси шартномаи хариду фуруш харидор уҳдадор мешавад, ки моли харидаашро қабул кунад ва бар ивазаш маблағи муайян пули (арзиши он)-ро супорад. Баробари ин коунгузори ба зиммаи харидор якҷанд вазифахоро мегузорад. Масалан, огоҳ намудани фурушанда дар хусуси номатлуби моли харида, моли пешниҳодкардаи фурушандаро қабул кунад. Харидор, кайд карда мешавад дар м. 520 КГ, уҳдадор аст, ки моли ба у додашударо, ба истисноӣ ҳолатҳои, ки у ҳуқуқ дорад иваз намудани молро талаб кунад ё аз иҷрои шартномаи хариду фуруш даст кашад, қабул кунад. Мазмуни рафтори мушаххас оид ба қабули мол, одатан дар шартнома ё дар қоидаи махсус пешбини карда мешавад. Дар ҳолати дар ин ҳуҷҷатҳо пешбини нашудани аз тарафи харидор қабул кардани мол қоидаи к.2 м. 520 КГ амал мекунад, яъне дар ҳолати аз тарафи харидор қабул накардани мол фурушанда ҳуқуқ дорад, ки аз харидор қабули молро талаб кунад ё аз иҷрои шартнома даст кашад. Дар ҳар ду ҳолат ҳам фурушанда ҳуқуқ дорад, ки товори зарарро талаб намояд. Харидор вазифадор мебошад, ки пули моли харидаашро диҳад. Дар к.1 м. 522 ҷунин кайд карда мешавад: «Агар аз шартнома ва қонунҳои уҳдадорӣ дар мухлати муайян пардохтани арзиши мол барнаояд, харидор вазифадор аст, ки арзиши онро баъди додани мол аз чониби фурушанда ё додани ҳуҷҷатҳои ихтиёрдори ба ин мол бидуни таъхир пардозӣ» Агар харидор сари вақт арзиши моли тибқи шартномаи фуруш додашударо напардозад, фурушанда ҳуқуқ дорад бо интиҳоби худ пардохти арзиши мол ва пардохти ғоизхоро вобаста ба истифодаи воситаҳои пули ғайр (м. 426 КГ) талаб намояд. Дар ҳолате, ки агар фурушанда маблағи пешпардохтро гирифта уҳдадорӣ ҳудро вобаста ба додани мол (м. 492 КГ) анҷом надиҳад, харидор ҳуқуқ дорад, ки додани молҳои арзизашон пардохтшуда ё баргардонидани пешпардохти барои молҳои аз чониби фурушанда доданашуда ба назардошти ҳисоб кардани ғоиз аз Рузе, и мебоист додани мол сурат мегирифт, то рузи додани мол ба харидор ё ба у баргардонидани пешпардохт талаб кунад. Шартномаи хариду фуруш бо қарз ҳам баста мешавад. Дар ҳолате, ки мувофиқи шартномаи хариду фуруш пардохти мол пас аз муддати муайян баъди додани он ба харидор амали шудааст, харидор бояд пардохтро дар мухлати дар шартнома пешбинигардида ва агар ҷунин мухлати дар шартнома пешбини нагардида бошад, дар мухлатҳои мутобики м. 335 КГ муайяншуда

пардозад. Агар харидор молро гирифта, ухдадориашро вобаста ба пардохти арзиши мол ичро нанамояд, фурушанда метавонад пардохти мол ё баргардонидани молҳои пардохтшударо талаб намояд. Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, дар ҳолатҳои дар муҳлати муайянгардида аз ҷониби харидор ичро накардани ухдадориҳо оид ба пардохти мол додашуда, аз рузе ки мол мебоист пардохта шавад, то рузи пардохти он аз ҷониби харидор, ба маблаги муҳлаташ гузаронидашуда аз руи моддаи 426 КГ бояд ғоиз супорида шавад (қ. 3 м. 524 КГ). Дар шартномаи хариду фуруш аз тарафи харидор ё фурушанда мумкин сугурта кардани мол ҳам пешбини карда шавад (м. 526 КГ). Агар дар шартномаи хариду фуруш ухдадориҳои фурушанда ё харидор дар мавриди сугуртаи мол пешбини гардида, вале дар Айни замон шартҳои сугурта ва маблаги ҳадди ақал, ки ба он мол сугурта карда мешавад, зикр нагардида бошад, маблаги ҷуброни сугурта, ки шартномаи мол камтар бошад. Дар ҳолати аз тарафи анҷомдиҳандаи сугурта мувофиқи шартҳои шартнома анҷом надодани сугурта тарафи дигар метавонад молро сугурта намояд ё аз иҷрои ухдадори даст кашад (қ. 2 м. 526 КГ).

Ҷс2: Намудҳои алоҳидаи шартномаи хариду фуруш.

Шартномаи хариду фуруши чакана.

Шартномаи хариду фуруши чакана яке аз намудҳои маъмули шартномаи хариду фуруш ба шумора ба шумор меравад. Дар асоси ин шартнома фурушандае, ки ғайрифаъолияти соҳибкории оид ба фуруши чаканаи мол анҷом медиҳад, ухдадор мешавад, ки ба харидор молҳоро диҳад, ки одатан барои истифодаи шахси, рӯзгор ё дигар нави истифода таъин гардидаанд. Шартномаи хариду фуруши чакана характери оммави, музднокӣ, консенсуали ва дутарафа дорад. Характери оммави доштани ин шартнома фурушандаро водор менамояд, ки ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ё санадҳои дигари ҳуқуқи, хангоми бастанӣ шартнома як харидорро нисбат ба дигаре авлотар нашуморад. Нархи мол, дигар шартҳои шартнома, ғайр аз ҳолатҳои, ки қонун барои гуруҳи алоҳидаи истеъмолкунандагон имтиёз муайян кардааст, барои ҳама озод мебошад. Дар мавридҳои мавҷуд будани имконияти бастанӣ шартномаи оммави аз ҷиҳати ба харидорон расонидани моли дахлдор ва аз ҷониби фурушанда рад кардани бастанӣ шартномаи хариду фуруш иҷозат дода намешавад. Дар сурати беасос аз бастанӣ шартномаи хариду фуруши чакана саркаши кардани фурушанда муқаррароти пешбининамудаи (қ. 4 м. 477 КГ) татбиқ карда мешавад, яъне харидор ҳақ дорад, ки ба суд барои маҷбуран бастанӣ шартнома ва рӯёнидани товони зиён арз намояд. Аз руи шартномаи хариду фуруш чакана танҳо соҳибкорон (коллективи ё индивидуали)-е, ки ғайрифаъолияти тижорати чаканаро адо мекунад, баромад карда метавонанд. Хангоми бастанӣ шартномаи хариду фуруши чакана меъёри м. 529 КГ нархро ҳамчун шартҳои муҳим ба эътибор гирифтааст. Ин қоида бевосита ба меъёри муайянкунандаи лаҳзаи бастанӣ шартнома алоқа дорад муҳлати шартномаи хариду фуруши чаканаро ҳуди тарафҳои муайян мекунад ва ба гуруҳи шартҳои муҳими шартнома дохил намешавад. Агар ҷунин шартнома бо қарзи муҳлатнок баста шавад, дар ин ҳол муҳлат характери муҳимро мегирад (м. 525 КГ). Мувофиқи қоидаи умумӣ агар аз руи ҳамаи шартҳои муҳими шартнома байни тарафҳои созиш ба миён омада бошад, шартнома басташуда доништа мешавад (қ. 1 м. 464 КГ). Шартномаи хариду фуруши чакана аз лаҳзаи аз ҷониби фурушандаю харидор супоридани ҳуҷҷате, ки пардохти молро тасдиқ мекунад, баста шуда ҳисоб меёбад. Аммо пардохти пули мол ва ба ризоият омадани

тарафҳои шартнома як нест. Ба сифати намуди алоҳидаи шартномаи хариду фуруши чакана автомат ҳам истифода бурда мешавад (м. 531 КГ). Ин шартнома аз лаҳзаи аз ҷониби хаврдор анҷом додани амале, ки барои харидани мол зарур мебошад, басташуда ҳисоб меёбад. Характери оммави доштани шартномаи хариду фуруши чакана дар тартиби махсуси бастанаш ҳам дида мешавад. Дар ин намуди шартнома, ҳамчун коида, амалиёти худӣ фурушанда нақши офертаро мебозад. Дар (к. 1 м. 529 КГ) кайд муҳими шартномаи хариду фуруши чаканаи моли дар рекламаи мол, феҳраст (каталог) зикргардидаро дар бар гирифтааст, инчунин дигар нави тасвири мол, ки ба доираи номуайяни ашхос нигаронида шудааст шудааст, офертаи оммави эътироф карда мешавад (к. 2 м. 469 КГ). Ба тамошо гузоштан, намоиши намунаҳои мол ё додани маълумот оид ба молҳои фуруши (тасвир, феҳрастро, аксҳо ва ғайра) дар маҳали фуруши мол, сарфи назар аз он ки ое нарх ва дигар шартҳои муҳими шартномаи хариду фуруш зикр гардидааст ё на, ба истисноӣ ҳолатҳое, ки фурушанда барои фуруш эътироф карда мешавад (к. 2 м. 529 КГ). Дар шартномаи хариду фуруши чакана ҳам ҳуқуқи уҳдадорӣ тарафҳо мазмуни шартномаро ташкил медиҳанд. Дар ин шартномаи уҳдадорӣ фурушанда аз дар ҷои муайян бо ҳуҷҷатҳои ба мол тааллуқдошта мувофиқи микдор, сифат, ба таври мукамал ва ассортименти дахлдор ба харидор супоридани мол иборат мебошад. Аз руи коидаи умум, фурушанда бояд молро бевосита ба харидор баъди пулашро супоридан дар ҷои фуруш супорад, мумкин шартнома бо шарт ба харидор расонидани мол баста шуда бошад, ки ҷои расонидани мол номаълум аст. Дар ин ҳолат фурушандавазифадор мешавад, ки дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи шартнома молро ба маҳали зикрнамудаи харидор ва агар маҳали супоридани молро харидор нишон надода бошад, ба маҳали истикомати харидор ё маҳали ҷойгиршавии шахси ҳуқуқи, ки харидор мебошад, расонад. Муҳлати иҷрои ин вазифа, одатан, бо шартнома ё коидаи фуруши мол муқаррар карда мешавад. Дар шартномаи хариду фуруши чакана баробари шартҳои муҳи дигар масъала ҳам, масалан, сифати мол аҳамияти калон дорад. Бо ҳамин сабаб дар (м. 505 КГ) чунин кайд карда мешавад: «Фурушанда бояд ба харидор молеро, ки сифати он ба талаботи шартномаи хариду фуруш ё одатан барои ҳамин мақсад истифодаи чунин мол мувофиқ аст диҳад». Агар дар асоси тартиби муқаррарнамудаи қонун нисбат ба сифати моли фурухта шаванда талаботи ҳатми пешбини гардида бошад, дар ин сурат фурушандае, ки ҷаъолияти соҳибқориро иҷро мекунад, вазифадор аст, ки ба харидор моли ба ин талабот мувофиқро супорад. Хангоми мувофиқи намуна ва ё мувофиқи тасвир (тавсиф) фурухтани мол фурушанда вазифадор аст, ки ба харидор молеро диҳад, ки ба намуна ва ё тасвир (тавсиф) мувофиқ бошад. Фурушанда вазифадор аст, ки ба харидор моли аз ҳуқуқи ҳама гуна шахсонӣ сеюм озодро диҳад. Агар ба харидор аз тарафи шахси сеюм барои кашида гирифтани мол даъво пешниҳод карда шавад, чи тавре ки дар боло кайд шуд, ин масъала аз руи меъёрҳои моддаҳои 496, 497 КГ (коидаи эвиксия) ҳал карда мешавад. Харидор уҳдадор аст, ки молро мувофиқи нархе, ки аз руи (м. 456 КГ) муайян карда мешавад, пардозад (б. 1 м. 512 КГ). Ҳамин тавр, иҷрои шартномаи хариду фуруш мутобиқи нархи дар созишномаи байни тарафҳо муайянгардида пардохта мешавад. Дар равандаи иҷрои шартномаи хариду фуруш ҳолатҳои пешпардохти мол ҳам рӯй доданиш мумкин. Дар ин ҳолат байни тарафҳо, яъне харидору фурушанда мувофиқи меъёри м. 335 КГ ҳал карда мешавад. Чи тавре ки дар боло кайд шуда буд, шартномаи хариду фуруш бо қарз ҳам баста

мешавад. Дар ҳолате, ки мувофиқи шартномаи хариду фуруш пардохти мол пас аз муддати муайяни баъди додани он ба харидор пешбини шуда бошад, харидор бояд пардохтро дар муҳлати дар шартнома пешбини нагардида бошад, дар муҳлатҳои дар асоси м. 335 КГ муайяншуда пардозад. Харидор – шарҳванд талаботашро дар бораи руёнидани товони зарар на танҳо ба фурушанда, балки молистеҳсолкунанда ҳам пешниҳод карда метавонад. Бояд қайд намуд, ки мувофиқи к. 2 м. 427 КГ агар дар қонун ва ё дар шартнома тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, ҷаброни зиён дар ҳолати иҷро накардани он, қарздорро аз иҷрои уҳдадори дар шакли асл (натура) озод мекунад. Аммо дар шартномаи хариду фуруши чакана қоидаи баръакси ин меъёр пешбини шудааст (м. 539 КГ). Баъзе молҳои фуруш муҳлати қафолат ё муҳлати қоршоями доранд. Агар ба мол муҳлати қафолат ё муҳлати қоршоями муқаррар нагардида бошад, аз қониби харидор талаботи вобаста ба норасоихо ба шарт арз карда мешавад, ки агар норасоихои мол дар муҳлати мувофиқ, вале дар зарфи ду сол аз рузи ба харидор додани мол ошқор гардидааст ва агар қонун ё шартномаи хариду фуруш муҳлати бештареро пешбини накарда бошанд. Муҳлати барои ошқор қардани почта қарор гирад, аз рузи дар маҳали таъинот гирифтани мол ба ҳисоб гирифта мешавад.

Шартномаи маҳсулотсупорӣ

Дар асоси меъёри м. 541 КГ мувофиқи шартномаи маҳсулотсупори фурушанда (маҳсулотсупор) уҳдадор мешавад, ки дар муҳлати қайду шартшуда ё муҳлати истехсол ё муҳлати аз қониби у харидани мол барои харидор ҷихати истифода дар фаъолияти соҳибқори ё мақсадҳои дигар молро ба харидор расонад. Маҳсулотсупори дар фаъолияти соҳибқори шартномаҳои бисёр пахнғашта буда, яке аз намудҳои шартномаи хариду фуруш мебошад ва дорои хусусиятҳои хос низ ҳаст. Яке аз хусусиятҳои асоситаринаш, ки дар м. 541 КГ саабт ёфтааст, истифодаи предмети ин шартнома мебошад. Предмети ин шартнома барои идомаи фаъолияти соҳибқори ё мақсади дигаре, ки бо талаботи шахси, оилави, рӯзгор ва дигар талаботи ба ин монанд алоқа надорад, вобаста мебошад.

Мувофиқи шартномаи маҳсулотсупори мол барои минъбад истеъсоли истехсолиро давом додан гирифта мешавад. Шартномаи маҳсулотсупори характери оммави надошта бошад ҳам, аммо дар ҳолатҳои бо қонун барои тарафе, ки оферта фиристода шудааст, бастанӣ шартнома хатми мебошад, ин тараф бояд ба тарафи дигар оид ба аксепт ё ради аксепт ё оид ба аксепт оферта тибқи шартҳои дигар дар давоми си рузи гирифтани оферта огохнома фириштад, яъне дар ҳолатҳои бо қонун пешбинишуда (м. 477 КГ) бастанӣ ин шартнома барои маҳсулотсупор хатми мебошад. Шакл ва тартиби бастанӣ шартнома хусусиятҳои шартномаи маҳсулотсупориро ба эътибор гирифта дар КГ танзимёфтаанд. Дар м. 545 КГ қунин қайд карда мешавад: Дар сурати хангоми бастанӣ шартномаи маҳсулотсупори оид ба шартҳои алоҳида байни тарафҳо ба миён омадани ихтилофи назар тарафе, ки бастанӣ шартномаро пешниҳод намуд, оид ба мувофиқаи шартҳо пешниҳоди тарафи дигарро гирифтааст, бояд дар муҳлати си рӯз аз рӯи гирифтани ин пешниҳод, агар дар қонун муҳлати дигаре муқаррар нагардида бошад ё бо тарафҳо мувофиқа нагардида бошад, дар хусуси ба мувофиқа расонидани шартҳои дахлдори шартнома тадбирҳо андешад ё ба таври хатти тарафи дигарро оид ба ради бастанӣ шартнома огох созад. Чи тавре ки дар боло қайд шуд, иҷрои маҳсулотсупори давра ба давра мегузарад. Дар ин давраҳо баъзан мумкин аст

молхои номукаммал фиристода шавад. Дар ин ҳолат, чи тавре ки дар м. 556 КГ гуфта мешавад: Харидор (молгиранда)-е, ки ба у хилофи шартҳои шартномаи махсулотсупори, талаботи конунҳо, санадҳои дигари меъёри, талаботи маъмулии барои мукаммалии мол расонида шудааст, ҳуқуқ дорад ба махсулотсупор ба истиснои ҳолатҳое, ки агар махсулотсупор оғохномаи харидро оид ба номакаммалии мол гирифта, фавран онро мукаммал созад ё онро ба моли мукаммал иваз намуда, талаботи пешбиниамудаи м. 516 КГ пешниҳод созад. Дар шартномаи махсулотсупори уҳдадорӣ харидор доир ба пардохти мол хусусияти худро дорад. Аз руи коидои умумӣ, ҳисобу китоби байни тарафҳо мувофиқи супориши пулдҳои гузаронида мешавад. Агар молҳаранда иҷроӣ вазифаи додани пули молро ба молҳаранда насупорида бошад, дар назди молфурушанда аз масъулият озод намешавад. Бинобар ҳамин дар ҳолати аз ҷониби молҳаранда надодани пули мол махсулотсупоранда ба махсулотҳарандаи мол даъво пешниҳод мекунад. Дар давраи иҷроӣ шартномаи махсулотсупори дигар камбудихо ҳам шуданаш мумкин, ки роҳҳои ҳалли онҳо дар КГ ва дигар санадҳои дахлдор пешбини шудаанд. Вайрон кардани шартнома аз ҷониби махсулотсупор дар ҳолатҳои зерин моҳиятан арзёби мегардад: расонидани моли сифатан номатлуб бо норасоихое, ки наметавонад дар муҳлатҳои барои харидор муносиб рафъ гардад; якҷанд маротиба вайрон кардани муҳлати боррасони. Баробари ин моддаҳо 546, 548, 552 ва 556 КГ имконияти аз иҷроӣ шартномаи махсулотсупори даст кашиданро, агар м. 560 КГ дар бар нагирад, пешбини менамояд. Супоридани молҳои сифатан номатлуб, номукаммал ва гайра ба ин дохил мешавад.

Махсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат.

Давлат барои ҳалли вазифаҳои таъминӣ қобилияти ҳаёт, мудофия ва беҳатарӣ, инчунин барои амали гардонидани максими барномаҳо дар бисёр муносибатҳои ҳуқуқӣ дохилию хориҷи ҳамчун субъект иштирок менамояд. Яке аз ин муносибатҳои ҷамъиятии ҳуқуқӣ вобаста аз хусусиятҳои худ ба гуруҳи муносибатҳои ҳуқуқӣ граждани дохил мешавад. Махсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат ба ин навъ муносибатҳо шомил аст. Яке аз ин муносибатҳои ҷамъиятии ҳуқуқӣ вобаста аз хусусиятҳои худ ба гуруҳи муносибатҳои ҳуқуқӣ граждани дохил мешавад. Махсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат ба ин навъ муносибатҳо шомил аст. Хусусияти предмети ин шартнома, дар навбати худ, сабаби ҳислати иштирокчиён, соҳти алоқаи шартномави, тартиби бастан ва иҷро кардани ин шартнома мегардад. Муносибати барои эҳтиёҷоти давлат супоридани махсулот одатан бо ду шартнома ба расмӣ дароварда мешавад. Инҳо қарордод (контракти) давлати барои эҳтиёҷоти давлат супоридани мол ва шартномаи махсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат ба маънои аслаш мебошанд. Табиати ҳуқуқӣ онҳо ба ҳамдигар бисёр наздиканд. Танҳо вобаста аз субъекташон, тартиби бастан шартномаю асоси бастан шартнома фарқ мекунад. Таркиби иштирокчиёни қарордоди (контракти) давлати ва шартномаи махсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлати гуногун мебошанд. Аммо махсулотсупор дар ҳарду ин навъи шартномаҳо як аст, яъне соҳибқор мебошад. Тарафи дигар бошад, аз тарафи контракти давлати, яъне супоришдихандаи давлати мебошад, ки уро харидор наменоманд. Сабаб дар он аст, ки дар бисёр маҳалҳо мол ба ҳуди супоришдиханда (яъне харидор не) не, балки ба тарафи дигари вақолатдоркардаи супоришдиханда супорида мешавад, ки дар муомилоти махсулотсупори чун харидор баромад мекунад. Мақомоти ҳокимияти иҷроия, қорхонаҳои ҷумҳуриявӣ ё муассисаҳои давлатие, ки

Хукумати чумхури руйхаташонро тасдик кардааст, аз номи чумхури хамчун супоришдиханда фаъолияти мекунад. Тарафе, ки лоихаи имзошудаи қарордоди маҳсулотсупориро баро эҳтиёҷоти давлати бо протоколи ихтилофи назар гирифтааст, бояд дар муддати си руз онро барраси намуда, ҷиҳати мувофиқа бо тарафи дигар тадбирҳо андешад ва тарафи дигарро дар бораи дар бораи қабули қарордод дар таҳрири он ё дар мавриди ради протоколи ихтилофи назар оғох созад. Дар ин ҳолат супоришдихандаи давлати вазифадор мешавад, ки дар муҳлати 30 руза молсупорро ба дигар харидор вобаста кунад, ё ин вазифаро ба зиммаи худ ғирад. Барои иҷрои нақардан ё ба таври дахлдор иҷро нақардани қарордоди (шартнома)-и маҳсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат тарафи айбдор ҷавобгар мешавад. Ин ҷавобгари аз руи қоидаҳои ҷавобгарии соҳибқорон муайян қарда мешавад. Бароюари ин дар м. 567 ҚГ ҳолати маҳсули ҷавобгарии супоришдихандаи давлати пешбини шудааст. Мувофиқи меъёри ин мода, агар дар қонунҳои маҳсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлати тартиби дигаре пешбини нақардида бошад, зарари ба маҳсулотсупор (иҷроқунанда) вобаста ба иҷрои фармоиши давлати расонидашуда бояд аз қониби супоришдихандаи давлати дар муҳлати на дертар аз си рузи тибқи фармоиши давлати супоридани мол ҷуброн қарда шавад. Инчунин қар дастқашии фармоишқари давлати аз молқое, ки расонидани онҳо мувофиқи фармоиши давлати пешбини қардидааст, боиси бекор қардан ё тағйир додани шартномаи маҳсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлати қардида бошад, зарари бо қунин бекор қардан ё тағйир додани шартнома ба харидор расонидашуда аз қониби фармоишқари давлати ҷуброн қарда мешавад (м. 568 ҚГ).

Шартномаи қонтрақтатсия

Мувофиқи шартномаи қонтрақтатсия ихтехсолқунандаи маҳсулоти қишоварзи уқдадор мешавад, ки дар муҳлатҳои қайду шартшуда ба маҳсулоттайёрқунандаи – шақсе, ки харидории қунин маҳсулотро аңқом меқиҳад, барои қорқар ё фуруши маҳсулоти қишоварзи қиҳад ва маҳсулотайёрқунанда уқдадор мешавад, ки ин маҳсулотро қабул қарда дар муҳлатҳои муқарраршуда мувофиқи нарқи муайян ҳақи онро пардозад. Шартномаи қонтрақтатсионии яқе аз нақудқои хариду фуруш бошад ҳам, аммо ҳусусиятқои ҳудро дорад. Аз ин қиҳат ҳеле шартномаи маҳсулотсупори моқанд Буда, ҳатто яқе аз нақудқои шартномаи маҳсулотсупори ба ҳисоб меқаравад. Қамин тавр, ҳислати дуранга доштани қонтрақтатсия сабаби ҳусусиятқоқш меқардад ва ҳаңқоми танзимии муносибатқои ҳуқиқие, ки мавриди бастан ва иҷро нақуддани шартномаи қонтрақтатсионии пайдо мешавад, меъёрқои (м. 597-600 ҚГ) қои муқимро меқиранд. Илова бар ин нисбати шартномаи қонтрақтатсия меъёрқои шартномаи маҳсулотсупори ҳам татбиқ қарда мешаванд ва дар оқир, он муносибатқои қонтрақтатсионие, ки бо меъёрқои шартномаи қонтрақтатсионии ва маҳсулотсупори танзим наёфтаанд, мувофиқи қоидаҳои умумии шартномаи хариду фуруш танзим меёбанд. Агар маҳсулоти қишоварзи барои эҳтиёҷоти давлат ихтехсол қарда шавад, пайдарқамии ин қоидаи тағйир меёбад. Дар нақбати авал мисли пештара меъёрқои (қ.4 б. 29 ҚГ), яъне қоидаҳои дар (м. 597-600 ҚГ), баъд қоидаҳои маҳсули санадқои меъёрии оид ба шартномаи қонтрақтатсия бақшида шуда, меъёрқои (қ.4 б.29 ҚГ) оид ба маҳсулотсупори барои эҳтиёҷоти давлат, маъсалақои боқимонда аз руи қоидаҳои умумии шартномаи хариду фуруш ҳал қарда мешавад. Мақмуни шартномаи қонтрақтатсионии аз ҳуқуқу уқдадории тарафқо иборат мебошад. Уқдадории истехсолқунандаи маҳсулоти қишоварзи иборат аз он аст, ки

махсулоти тайёркардаашро ба тарафи дигар супорад. Ягона шарт оид ба супоридани махсулот вобаста аз розигии тарафҳо мебошад, яъне махсулотро мувофиқи ассортименти байнашон мувофикашуда супоридан лозим мешавад. Хамин тавр, ассортименти махсулот яке аз шартҳои муҳими ин шартнома мебошад. Истехсолкунандаи махсулоти кишоварзи вазифадор аст, ки ба махсулот тайёркунанда махсулоти парваришкарда (истехсолкунандаи)-и кишоварзиро мувофиқи теъдод ва навъ (ассортимент)-е, ки дар шартномаи контрактатсия пешбини шудааст, супорад (к. 1 м. 598 КГ). Истехсолкунандаи махсулоти кишоварзие, ки ухдадорашро иҷро накардааст ё ба таври дахлдор иҷро накардааст, танҳо хангоми будани гуноҳ ҷавобгар мебошад. (к.14 м.600 КГ). Ва баръакс, махсулоттайёркунанда барои вайрон кардани шартҳои шартнома мисли соҳибкорон ҷавобгар мебошад, яъне ҷавобгарию аз руи қоидаи умумӣ ва ҳатари ногаҳони мебошад. Танҳо махсулоттайёркунанда-мақомоти давлатӣ аз руи шартномаи хариди махсулоти кишоварзи барои эҳтиёҷи давлат ва инчунин ихтисолкунандаи махсулот аз руи қоидаи гуноҳ ҷавобгар мешаванд.

Шартномаи фуруши корхона

Мувофиқи к. 1 м. 589 КГ тибқи шартномаи хариду фуруши корхона фурушанда ухдадор мешавад, ки корхонаро пурра ҳамчун маҷмуи молу мулк (м. 41- 44) ба молиқияти харидор диҳад, ба истиснои ҳуқуқ ва ухдадорихои, ки фурушанда ҳақ надорад ба дигар шахс супорад. Пеш аз моҳияту хусусияти ин шартномаро дида баромадан бояд қайд намуд, ки дар КГ корхона барои ифодаи мафҳум: ҳамчун субъекти ҳуқуқ (масалан, қонунаҳои давлатӣ, қонунаҳои унитарӣ тобеи воҳидҳои марзӣю маъмури) ва ҳамчун объекти ҳуқуқ (намуди алоҳидаи ашеи дорои хусусияти ҳос) истифода бурда мешавад. Ба маънои охири қонунаҳои дорои АШЁ барои адои хизмати соҳибқори мебошад. Бинобар ин одатан қонунаҳои ба соҳибқор индивидуали ё коллективӣ тааллуқ дорад. Дуюм, қонунаҳои ин ашеи алоҳидае, ки ҳатто аз ашеҳои ба ҳамаи соҳибқор тааллуқ дошта фарқ мекунад: сеюм, қонунаҳои - маҷмуи ягонаи истеъмолнашаванда ва дар молу мулк, охири қонунаҳои – ашеи гайриманқул мебошад. Хамин тавр, қонунаҳои ашеи ягона ва алоҳидаи ба соҳибқор тааллуқдоштаи гайриманқул буда, барои пешбурди фаъолияти соҳибқори истифода бурда мешавад. Имқонияти барои пешбурди фаъолияти тичорати истифода бурдани қонунаҳои бо ҳар гуна роҳҳо ба даст оварда мешавад. Яке аз имқониятҳои ба даст даровардани қонунаҳои ҳамчун манбаи Аше не, балки ҳуқуқи назорат аз болои қонунаҳои дар назар дошта мешавад. Дар натиҷаи харидани сахм. Тарзи дигар харидани ҳуди қонунаҳои ҳамчун аше ба шумор меравад. Ин роҳҳо аз ҳам дигар бо шакли ҳуқуқи ва аз назари оқибати юридиқашон фарқ мекунад. Қонунаҳои фурухташуда эҳтимол қамбуди дошта бошад. Дар ин ҳолат харидор, агар ошқор қунад, ки қонунаҳои аз сабаби норасоии барои он фурушанда ҷавобгар ҷиҳати иҷроӣ мақсадҳои дар шартномаи фуруш зикргардида қоршоам намебошад ва ин қамбудихо аз ҷониби фурушанда мувофиқи шартҳо ва тартибу муҳлати шартнома баргараф қарда нашудаанд ё рафъи ин қамбудихо гайриимқон аст, метавонад ба суд дар ҳусуси бекор қардан ё иваз намудани шартномаи фуруши қонунаҳои ва баргарадонидани ҷиҳе, ки тарафҳо оид ба иҷроӣ шартнома анҷом додаанд, талаб пешниҳод намояд. Хусусияти фуруши қонунаҳои фурушандаро водор менамояд, ки аз ҳуқуқҳои шахси сеюм нисбати қонунаҳои пешақи оғох намояд. Дар сурати ба харидор қонунаҳои додани қарз фурушанда, ки дар шартнома ё

хуччати доду гирифт зикр нагардидааст, ба харидор ҳуқуқ медиҳад, ки аз фуруш оид ба кам кардани нархи харид талаб намояд.

Шартномаи мубодила

Аз руи меъёри қ. 1 м. 601 ҚГ мувофиқи шартномаи мубодила ҳар як тараф уҳдадор мешавад, ки ба моликияти тарафи дигар бар ивази як мол моли дигар диҳад. Хамин тавр, шартномаи мубодила дутарафа, музднок ва консенсуали мебошад. Ин аломатҳо сабаб шуданд, ки нисбат ба шартномаи мубодила мутаносибан меъёрҳои хариду фуруш татбиқ гардад, агар он ҳилофи қоидаҳои шартномаи хариду фуруш ва моҳияти мубодила набошад. Дар айни замон ҳар яке аз тарафҳо фурушандае моле эътироф мегардад, ки уҳдадор аст онро супорад ва харидори моле ба ҳисоб меравад, ки уҳдадор мешавад бар ивази он қабул кунад. Дар ин шартнома низ ҳамчун субъект, яъне тарафҳо шахрвандон ва шахсони ҳуқуқи баромад қарда метавонанд. Бо сабаби он ки мубодилаи натурали ба принципҳои соҳти бучетии мамлакат рост намеояд, давлат субъекти ин шартнома шуда наметавонад. Маҳдудиятҳои, ки нисбати шахрвандон ва шахсони ҳуқуқи дар шартномаи мубодила ҳам татбиқ қарда мешаванд. Вобаста аз предметҳои шартномаи мубодила мумкин характери истеъмоли ва тичорати дошта бошанд. Тарафҳои, ки дар ин шартнома иштирок мекунанд, нисбати объекти ба мубодила мегузашташ ҳуқуқи молики ё дигар ҳуқуқи молу мулки дошта бошанд. Аз қоидаи умуми танҳо нисбати комисионерон истисно пешбини шудааст. Дар ҳолати баробарарзиш эътироф нагардидани молҳои мубодилави, аммо дар шартнома пешбини нагаштани нарҳашон ва бо назардошти шартҳои шартнома муайян қардани он имконпазир бошад, ин нарх мувофиқи қоидаҳои пешбининамудаи (қ. 3 м. 456 ҚГ) муайян қарда мешавад (м. 602 ҚГ). Хангоми бастании шартнома мубодила предмети шартнома бояд аз ҳуқуқи шахси сеюм озод бошад. Дар акси ҳол, нисбати ин шартнома меъёри (м. 605 ҚГ) татбиқ қарда мешавад. Яъне тарафе, ки моли мувофиқи шартномаи мубодила ба даст овардаи у аз қониби шахси сеюм қашади гирифтааст, дар сурати мавҷуд будани асосҳои пешбининамудаи м. 498 ҚГ ҳуқуқ дорад аз тарафи дигар баргардонидани молеро, ки охири дар натиҷаи мубодила ба даст овардааст ва қуброни зарарро талаб намояд.

Шартномаи таъмини барқ

Таърифи мафҳуми шартномаи барқ дар (қ. 1 м. 569 ҚГ) пешбини шудааст. Мувофиқи ин шартнома ташкилоти таъминкунандаи барқ уҳдадор мешавад, ки ба тарихи ҳақи барқи валшуда неруи барқ диҳад ва мизоч бошад, уҳдадор мегардад, ки арзиши барқи истифодашударо пардозад, инчунин низоми истифодаи онро, ки дар шартнома пешбини шудааст, риоя намояд, таъмини беҳатарии истифодаи шабакаҳои барқи дар ихтиёраш қарордошта, инчунин дастгоҳ ва таҷҳизоти истифода менамудаашро вобаста ба истифодаи барқ дар ҳолати қоршоҷам нигоҳ дорад. Шартномаи таъмини барқ ба муҳлати муайян ё номуайян баста шуданаш мумкин аст. Одатан ин шартнома ба муҳлати номуайян баста шуда ба ҳисоб меравад ва мумкин аст, ки мувофиқи асосҳои дар (м. 77 ҚГ) пешбинишуда тағйир ё бекор қарда шавад.

Вазифаи асосии фурушандаи барқ ба харидор:

а) ба микдори муайян

б) бо риояи қардаи бо шартнома муайяншуда

в) сифати муқарраршуда ва супоридани неруи барқ мебошад.

Режими истифодабарии барқро, ки ба қонунгузор ва шартнома барои ҳифзи манфиати дигар мичозҳо муайян қарда шудааст риоя қунад, пардохти

баркро ичро кунад. Агар дар крнунхо, санадҳои дигари меъёри ё созишномаи тарафҳо тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, пардохти барк барои микдори воқеии барки истифоданамуаи абонент, ки мутобики м, 571 КГ муайян карда мешавад, сурат мегирад. Тарафҳои шартнома барои ба таври дахлдор ичро накардани ухдадорияшон масъулиятнок мебошанд. Ин ҷавобгари вобаста аз субъекти истифодабарии барк фарқ мекунад. Масалан, шаҳрванде, ки баркро барои талаботи маиши истифода мебарад, барои вайрон кардани шартҳои шартнома танҳо дар ҳолати будани гуноҳаш ҷавобгар мешавад. Субъектоне, ки баркро барои соҳибқори истифода мебаранд, аз руи ҳатари ногаҳон нобудшави масъулиятнок мебошанд.

Шартномаи фуруши молу мулки гайриманқул.

Шартномаи фуруши молу мулки гайриманқул дар шакли ҳатти бор охи тартиб додани як ҳуҷҷате, ки тарафҳо имзо мекунанд, баста мешавад (м. 581КГ, к. 2 м. 466 КГ). Ба харидор мувофиқи шартномаи фуруши амволи гайриманқул гузаштани ҳуқуқи моликияти ба молу мулки гайриманқул бояд ба қайди давлати гирифта шавад. Дар баъзе ҳолатҳо яке аз тарафҳои шартнома аз бақайдгирии давлати саркаши мекунанд. Дар ин мавридҳо суд ҳуқуқ дорад бо талаби талаби дигар дар мавриди бақайдгирии давлатии гузаштани ҳуқуқи молики қарор барорад. Фуруши хонаҳои истиқомати, ки яке аз молу мулки гайриманқул ба ҳисоб меравад, баъзе хусусиятҳои худро дорад. Пеш аз ҳама, ин хусусият ба таъиноти ин мол вобаста мебошад. Таъиноти ин молу мулки гайриманқул қонунгардонидани талаботи шаҳрвандон ба манзил аст. Хусусияти дигар дар он аст, ки шартҳои муҳими шартномаи фуруши бинои истиқомати, хона, қисми бинои истиқомати ё хонае, ки дар онҳо шахсоне зиндаги мекунанд, ки мувофиқи қонун ҳуқуқи истифодаи ин боноро баъди аз қониби харидор гирифтани он ҳам нигоҳ медоранд, номнависи ин шахс бо зикри ҳуқуқҳои онҳо барои истифодаи бинои истиқомати бафурушрасида нишон дода мешавад. Агар дар лаҳзаи фуруши хона дар хона истифодабарандаш, ки ҳуқуқи дар вақти набуданаш нигоҳ доштани хонаи истиқомати дорад м. 51 КГ набошад, дар шартнома ин ҳолат бояд пешбини карда шавад. Гайр аз ин, ҳуқуқи соҳибмулкӣ, ки дар зонаи фурушиаш аъзоёни оилаи қобилияти ҳуқуқ надошта суқунат дорад, бе розигии мақомоти васоят ва парастори онро фурухта наметавонад. Гайр аз ин, хусусияти дигари ин шартнома дар он аст, ки бояд аз қайди давлати гузаронида шавад. Аз ҳамин лаҳза ҳуқуқи моликияти аз фурушанда ба харидор мегузарад.

Мафҳум ва элементҳои (унсурҳои дохилии) шартномаи ҳаҷя.

Дар фасли 4 КГ ҚТ намудҳои алоҳидаи ухдадори ба таври алоҳида дар бораи ҳаҷя боби 31 бахшида шудааст, дар КГ ҚТ пештараи соли 1963 ба ин масъала ду мода (264-265) бахшида шуда буд ва он доираи маҳдуди муносибатҳои ба ҳаҷя вобастаро ба танзим медаровард. Ҳоло бошад, аз руи талаботи модаи 606 КГ ҚТ ҳаҷя шартнома эътироф шуда, тибқи он як тараф (ҳаҷяқунанда) ройгон ба тарафи дигар (талаботро) медиҳад, ё онро аз ухдадорӣ молумулки нисбат ба худ озод менамояд. Дар кодексҳои граждании Россия ва Ўзбекистон ба мафҳуми ҳаҷя ухдадорӣ дар дар оянда тақдим кардани ашё ва озод кардани ҳаҷягиранда ва шахси сеюм нисбат дода шудааст. КГ ҚТ ҳолатҳои номбурдари ба мафҳуми ҳаҷя дохил накарда бошад, ҳам лекин дар модаҳои алоҳидаи кодекс (607, 610) дар ин бора ишора карда шудааст. Аммо чи дар КГ ҚТ ва кодексҳои давлатҳои номбурда ҳаҷя шартнома

Буда, амали он ройгон нишон дода шудааст. Вобаста ба аломати ройгон доштани ҳада муносибатҳои он аз ҷониби конунгузории граждани ба танзим мешавад. Бояд қайд кард, ки конунгузор мафҳуми ройгонро дар шартномаи ҳада муайян накардааст. Аз ин ру, ба фикри баъзе олимони муайян намудани мафҳуми ройгон на танҳо дар маълум намудани мафҳуми ҳада балки барои фаҳмиши умумии ҳуқуқи граждани аҳамият дорад. Предмет ҳада дар бисёр мавридҳо ашё буда, кимат дорад, ки хангоми бастании шартномаи ҳада молу мулки ҳададиҳанда ба маблағи ҳада кам мешавад. Моликияти аз руи ҳада такдимшаванда қобилияти муомилоти объектҳои ҳуқуқи гражданиро, ки моддаи 149 КГ ҚТ муқаррар кардааст, бояд доро бошад. Объектҳои аз муомилот баромада предметҳои шартномаи ҳада шуда наметавонанд. Объектҳои қобилияти муомилоташон маҳдуд аст, набояд хангоми истифодабарии онҳо вайрон шавад. Ба ҷуз чораҳои дар муомилот ба таври маҳдуд роҳ додашуда, ба монанди яроқи аташфишон захрҳои пуртаъсир ва ғайра дохил мебошанд. Ба ҷуз чораи аз муомилот гирифташудааст замин, боғариҳои зерзамини ва ғайра дохил мебошад. Барои он ки объектҳои дар муомилот маҳдудбуда ҳамчун предметҳои ҳада баромад наоянд, иҷозатномаи махсуси мақомоти давлати лозим аст, то ин ки низомии истифодабарии онҳо қатъиян риоя гарданд. КГ ҚТ ба предметҳои шартномаи ҳада ҳуқуқи молу мулкиро низ дохил кардааст. Хангоми талаб кардани ҳуқуқи моликият чунин талабот хислати ҳатмиро доро мегардад. Ҳамчунин ҳуқуқи моликият дорои хислати ашёӣ шуда метавонад. Бояд хотиррасон кард, ки на ҳуқуқҳои моликияти ба дигар шахс такдим карда мешавад. Масалан, моддаи 412 КГ ҚТ талабот оид ба алимент ва ҷуброни зиёне, ки ба ҳаёт ва саломати шахси муайян расидааст, барои ва дигар шахс такдим намудани чунин ҳуқуқҳо иҷозат намедихад ва монанди он.

ХУЛОСА

Умуман ҷӣ хеле ки мо дар боло қайд кардем шартномаи хариду фурӯш ба гурӯҳи шартномаҳои дохил мешавад, ки барои хариду фурӯши мол равона карда шудааст. Мақсади омӯзиши ин мавзӯ барои шунавандагони Академия ё умуман барои тамоми қормандони ВКД аз он иборат аст, ки онҳо дар муносибатҳои ХГ ва дар бастании шартномаи хариду фурӯш ҳамчун субъект ё ин ки тарафи шартномаи харидору фурушанда баромад мекунад ва ба ин васила баъзан талаботҳои маишӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии худро қонеъ мегардонад, аз дигар тараф бошад азбаски Академияи ВКД мутахассисони соҳаи ҳуқуқшиносӣ тайёр мекунад ва барои баланд бардоштани сатҳи дониши назариявӣ ва амалии онҳо омӯзиши ин мавзӯ зарур аст чунки дар амалия ҳолатҳои мешавад, ки фурушанда ё ин ки харидор он ҳуқуқҳои, ки дар натиҷаи бастании шартнома ба вучуд меоянд аз тарафи дигар талаб мекунанд ва тарафи дигар онро иҷро намекунанд ё ӯҳдадорие, ки дар натиҷаи бастании шартнома ба вучуд омадааст субъектҳои ӯҳдадорихояшонро дар назди ҳамдигар иҷро намекунанд ва дар бисёри ҳолатҳо шахрвандон аз рӯи нофаҳми ба надониستاني қонун ва надониستاني он, ки оиди ҳалли ин масъала қадом мақомоти давлатӣ вақолатдор аст, ба нозирони минтақавӣ ё ин ки ба шӯъбаи кадрҳои дохили муроҷиат менамояд, бинобаи ин қормандони мақомоти қорҳои дохилиро зарур аст, ки вазифаҳои худро қонун ва шахрвандоне, ки бо чунин ариза ба онҳо муроҷиат менамоянд ҳуқуқҳои онҳо ва ба қучо ё ин ки ба қадом мақомот муроҷиат карданашонро фаҳмонда тавонанд. Агар қорманди милитсия дар бораи ин вазӯ (хариду фурӯш) маълумот надошта бошад ва доир ба он қадом мақомот ин масъаларо ҳал менамояд сарфаҳм ва чунин аризаро ба қайд гирад

шаҳрванде, ки нисбати он ариза пешниҳод шудааст ба мақомоти прокуратура муроҷиат кунад нисбати корманди МКД парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда мешавад, «баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансаби» м.316 ва аз дигар тараф сабаби паст задани шаъну шараф эътироф ва эътибори кори кормандони МКД мегардад. Ин буд, он чи ки мо доир ба мавзӯи шартномаи хариду фуруш ба шумо гуфта гузаштем. Дарси ояндаи мо шартномаҳое мебошад, ки барои истифодабари муваққатӣ додани молу мулк равона карда шудаанд.

**Муаллими кафедраи фанҳои
ҳуқуқӣ граждании Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Лейтенанти калони милитсия**

Давлатзода Ҳ.М.,